

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

V Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів, аспірантів та молодих науковців
«СУЧАСНИЙ МАСОВОКОМУНІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР:
ІСТОРІЯ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ»

АНТИКОРУПЦІЙНА РОЗСЛІДУВАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Марина Проценко,

студентка, НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Гліб Кудряшов

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Анотація. Досліджується антикорупційне журналістське розслідування як специфічний медіажанр, його методи роботи з великими масивами даних та безпосередній вплив на правову свідомість громадян. На прикладі міжнародного кейсу «Fishrot Files» проаналізовано процес деконструкції міфу про тотальну корупцію та перетворення журналістського розголосу на інституційні зміни. Визначено роль медіа як дієвого запобіжника авторитаризму та інструменту зовнішнього аудиту державних інституцій в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: антикорупційна журналістика, розслідування, правосвідомість, суспільний запит, справедливість, «Fishrot Files».

ANTI-CORRUPTION INVESTIGATIVE JOURNALISM AS A FACTOR IN THE TRANSFORMATION OF LEGAL CONSCIOUSNESS

Maryna Protsenko,

Student, Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University

Hlib Kudriashov,

PhD in Social Communications, Associate Professor,

Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic National University

Absract. The article examines anti-corruption investigative journalism as a specific media genre, its methods of working with large datasets and its direct impact on citizens' legal awareness. Using the international case «Fishrot Files» as an example, the process of deconstructing the myth of total corruption and transforming journalistic publicity into institutional changes is analysed. The role of media as an effective safeguard against authoritarianism and a tool for external audit of state institutions in the face of modern challenges is determined.

Keywords: anti-corruption journalism, investigation, legal awareness, public demand, justice, «Fishrot Files».

Журналістське розслідування у системі демократичних стримувань і противаг

У класичній архітектурі поділу влад інститут масмедіа традиційно функціонує як автономний суб'єкт зовнішнього суспільного аудиту та експертно-критичного моніторингу [1, с. 55–60]. Імперативна функція Watchdog (суспільного наглядача) передбачає не просто пасивне фіксування подій, а проактивний системний нагляд за розпорядниками публічних фінансів, верифікацію стилю життя представників політичного істеблішменту та детекцію латентних конфліктів інтересів.

У сучасному медіадискурсі антикорупційне розслідування відокремлюється від традиційної оперативної журналістики за рахунок вищого ступеня гносеологічної глибини, когнітивного аналізу, синергії роботи з відкритими державними реєстрами та верифікації

емпіричних даних за допомогою інструментарію OSINT (Open Source Intelligence) [2, с. 35–40]. Як наслідок – цей жанр трансформується з інформаційного продукту на правоутворюючий та правокоригуючий чинник.

Деконструкція міфу про тотальну корупцію та суспільний фаталізм

Однією з ключових деструктивних детермінант, що гальмують розвиток громадянського суспільства, є соціальний фаталізм та нігілізм, які паралізують суспільно-політичну активність населення. Медіапроекти, спрямовані на викриття зловживань, виконують важливу терапевтичну функцію – деконструкцію міфологеми про «абсолютну й непереможну корупцію».

Резонансний транснаціональний кейс «Fishrot Files» унаочнив, що інструментальна конкретизація корупційного делікту (персоналізація відповідальності ексміністрів Намібії, експлікація офшорних преференцій, демаркація трансакцій на суму понад 10 мільйонів доларів хабарів) нівелює деструктивний наратив «всі крадуть». Завдяки імплементації якісного мультимедійного сторітелінгу, дата-журналістики та концептуальної інфографіки когнітивно складні архітектурні моделі фінансових махінацій стають прозорими для реципієнта. Це доводить невідворотність важливого принципу: будь-яка прихована протиправна діяльність рано чи пізно стає відомою широкому загалу [3, с. 210–215].

Медіа як драйвер правових та інституційних змін (Impact-аналіз)

Ефективність антикорупційної журналістики екстраполюється через категорію Impact (імпакт-аналізу) – вимірюваного практичного впливу на суспільно-політичну та правову реальність. Доцільно побудоване медіадослідження каталізує лінійну тригерну реакцію: медіарезонанс → мобілізація громадянського суспільства → імперативна реакція правоохоронних органів [4, с. 45–52]. Публікація масиву «Гнилорибних документів» (Fishrot Files) не обмежилася деривативним обговоренням у кулуарах, а спричинила невідкладні політико-правові наслідки: демісію та подальші арешти топпосадовців, ініціювання комплексних комплаєнс-перевірок провідного норвезького банку «DNB», а також девальвацію міжнародної ділової репутації ісландської корпорації «Samherji». Цей кейс продемонстрував, як медіатекст конвертується в нормативно-законодавчі ініціативи на макрорівні кількох держав.

Соціально-психологічна трансформація: від правового нігілізму до проактивної правосвідомості

Регулярна взаємодія аудиторії з якісним розслідувальним контентом виступає потужним інструментом ресоціалізації та аксіологічної перебудови. Вона ініціює формування стійкої нульової толерантності не лише до елітарної, а й до повсякденної, побутової корупції.

Сугестивний ефект залученості (engagement effect) трансформує пасивного медіаспоживача на проактивного актора колективного тиску, що реалізується через солідаризацію у цифровому просторі, координований мережевий активізм та залучення міжнародних

правозахисних інституцій. Антикорупційна журналістка докорінно змінює вектор суспільного сприйняття: правосуддя та верховенство права починають усвідомлюватися індивідом як безальтернативна вимога громадянського суспільства, а не як кон'юнктурний прецедент чи «подарунок» чинної влади [5, с. 224].

Розслідувальна медіадіяльність як превентивний запобіжник авторитаризму

Аналіз транснаціональних розслідувальних кейсів переконує, що великий олігархічний капітал та державний апарат потребують системного децентралізованого контролю. Незалежна журналістика в цьому контексті репрезентує себе як іманентний фактор імунної системи та самоочищення політичної системи держави.

Окреслений теоретичний та емпіричний досвід набуває екзистенційного значення для України в часи сучасних викликів та майбутньої повоєнної відбудови. Фінансові донорські потоки, міжнародна матеріально-технічна допомога та дефіцитні кошти державного бюджету мають перебувати під перманентним і неупередженим моніторингом з боку незалежних розслідувачів [6, с. 112]. Викриваючи приховані тіньові схеми та виводячи їх у поле публічності, антикорупційна журналістика докорінно реформує індивідуальну та колективну правосвідомість, закладаючи детермінанти для розбудови правової держави, де принцип рівності перед законом є абсолютом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hamilton J. T. *Democracy's Detectives: The Economics of Investigative Journalism*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2016. 328 p.
2. Carson A. *Investigative Journalism in Australia: Propositions for a profession in decline*. Australian Journal of Political Science. 2015. Vol. 50, no. 1. P. 63–78.
3. Почепцов Г. Г. *Сучасні комунікативні технології*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 640 с.
4. Ткаченко В.М. Україна: виклики зовнішньої залежності. Наукові записки Інституту журналістики. 2022. Т. 82. С. 45–52.
5. Hunter M. L. *Story-Based Inquiry: A Manual for Investigative Journalists*. Paris : UNESCO, 2011. 224 p.
6. Іванов В. Ф., Сердюк В. А. *Розслідувальна журналістика : навчальний посібник*. Київ : Академія Української Преси, 2019. 294 с.

МЕДІАДИСКУРС КРИЗОВИХ ПОДІЙ В ОНЛАЙН-ВИДАННЯХ: БАЗОВІ КОНЦЕПЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Владислав Борищук,

аспірант, Сумський державний університет

Анотація. У дослідженні проаналізовані базові теоретико-методологічні концепції дослідження медіадискурсу онлайн-видань у контексті висвітлення кризових подій. Проаналізовано застосування теорій порядку денного, гейткіпінгу, ефекту третьої особи, spin-doctoring, мережевого суспільства, концепції мультимодальності та журналістики даних, а також лінгвістичних та структурних аспектів медіатекстів для деконструкції кризового наративу. Окреслено перспективи використання теорій та концепцій у практичному застосуванні за допомогою автоматизованих методів збору даних та корпусного аналізу в українському цифровому просторі.

Ключові слова: медіадискурс, онлайн-видання, криза, проблематика медіа, концепції журналістики, соціальні комунікації.

MEDIA DISCOURSE OF CRISIS EVENTS IN ONLINE JOURNALISM: BASIC CONCEPTS OF RESEARCH

Vladyslav Boryshchuk,

PhD Student, Sumy State University

Abstract. The study analyzes the fundamental theoretical and methodological concepts for investigating the media discourse of online publications within the context of crisis event coverage. It examines the application of agenda-setting, gatekeeping, the third-person effect, spin-doctoring, and network society theories, alongside the concepts of multimodality and data journalism, as well as the linguistic and structural aspects of media texts for deconstructing the crisis narrative. The paper outlines the prospects for the practical application of these theories and concepts using automated data collection methods and corpus analysis within the Ukrainian digital space.

Keywords: media discourse, online media, crisis, media issues, journalism concepts, social communications.

Вступ. Трансформація світової комунікаційної системи та суцільна цифровізація суспільства призвели до того, що онлайн-видання стали не просто місцем опублікування та поширення новин, а ключовими платформами конструювання соціальної реальності. У періоди глибоких воєнних, політичних та соціальних потрясінь медіадискурс набуває особливого значення: він одночасно висвітлює перебіг кризових подій і безпосередньо впливає на їхнє сприйняття масовою свідомістю. Дослідження мовних, комунікативних та структурних особливостей кризового медіадискурсу потребує застосування комплексного методологічного інструментарію, здатного охопити як макрорівень, так і мікрорівень аналізу журналістського матеріалу.

Умови тривалих кризових станів (пандемія коронавірусу, повномасштабна російська агресія проти України, парламентсько-президентська криза, корупційні скандали, демографічна криза, міграція тощо) вимагають глибокого розуміння механізмів формування суспільного дискурсу. Інформаційний простір стає місцем не лише для повідомлення, а й для комунікаційно-

психологічних операцій, протиставлення думок та поширення дезінформації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації базових концептуальних підходів, що дозволяють аналізувати динаміку журналістських матеріалів провідних онлайн-видань, виявляти приховані мультимодальні маркери та протидіяти деструктивним медійним впливам на різних (мовному, тематичному, змістовому, образному, ідейному) рівнях медіатексту.

Мета дослідження – проаналізувати та обґрунтувати базові теоретико-методологічні концепції дослідження медіадискурсу онлайн-видань у контексті висвітлення кризових подій для їх подальшого застосування у журналістскознавчих та соціально-комунікативних розвідках.

Об'єкт дослідження: медіадискурс висвітлення кризових подій в онлайн-медіа.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні підходи та базові концепції вивчення мовних, комунікативних і структурних параметрів кризового медіадискурсу.

Результати дослідження. Для комплексного аналізу медіадискурсу кризових подій доцільно застосувати низку як традиційних, так і нових журналістскознавчих та комунікаційних концепцій, які дозволяють розібрати текст від етапу його задуму до етапу рецепції аудиторією.

Фундаментальна концепція порядку денного М. Маккомбса та Д. Шоу в епоху цифрових медіа набула нових значень [6]. Онлайн-видання не диктують реципієнтам «як думати», проте чітко визначають «про що думати», формуючи салієнтність – виділення та привернення уваги до певних кризових тем. У контексті дослідження російсько-української війни ключовим є аналіз праймінгу: підготовки аудиторії до інтерпретації подій через повторюваність наративів. Практичне застосування цієї теорії полягає в контент-аналізі новин онлайн-медій (на прикладі видань «Суспільне.Новини», «Українська правда», «Дзеркало тижня», «Громадське» та «Радіо Свобода»). Використання методів автоматизованого збору даних (парсинг) та підрахування частотності ключових слів (наприклад, «війна», «вторгнення», «наступ», «вибухи» тощо) допоможе виявити, як гіпертекстуальність посилює значущість одних подій і витісняє та ігнорує альтернативні точки зору, монополізуючи суспільний дискурс.

Теорія гейткіпінгу, яка початково фокусувалася на редакційних фільтрах традиційних медіа, в онлайн-виданнях трансформується у динамічний та алгоритмізований процес [7]. Дослідження гейткіпінгу передбачає використання методу конкретних ситуацій (кейс-стаді): порівняння першоджерел із фінальним опублікованим контентом. Це дасть змогу зрозуміти, за якою логікою фільтруються та обираються кризові події (наприклад, вибір емоційно забарвлених фотографій чи клікбейтних заголовків) та як формується стислість онлайн-дискурсу, де велика та значна криза спрощується до короткого тексту з суворим фреймуванням.

Під час гострих соціальних та політичних криз схильність аудиторії вважати, що медіа більше впливають на інших, ніж на них самих, була ще описана дослідником В. Девісоном як гіпотеза ефекту третьої особи [3]. У результаті це призводить до значної недооцінки

маніпулятивних технологій самими реципієнтами. Вимірювання цього ефекту через експериментальну експозицію текстів онлайн-видань та опитування читачів дасть змогу пояснити парадокс стійкості деструктивного кризового дискурсу: попри усвідомлення наявності різноманітних фейків, аудиторія продовжує споживати та ретранслювати спотворену інформацію, вважаючи себе невразливою до неї.

У медіадискурсі кризових подій простежується активне застосування концепції *spin-doctoring* – це технологія маніпулятивної подачі фактів для створення вигідного ідеологічного фреймінгу (наприклад, використання евфемізму «спеціальна військова операція» замість репрезентативного «військове вторгнення») [8]. Для викриття таких стратегій можна використати критичний дискурс-аналіз (КДА), зокрема методологію Т. ван Дейка [9]. Фокус зміщується на лінгвістичні стратегії: предикацію, модальність, номіналізацію, використання пасивних конструкцій для приховування спін-доктора дії. Результатом є глибока деконструкція пропагандистського дискурсу в кризові періоди.

Сучасні онлайн-видання функціонують у тісній взаємодії з соціальними медіа. Така тенденція простежується в теорії мережевого суспільства, де, за М. Кастельсом, мережі домінують над традиційними ієрархіями, а влада зосереджена у тих, хто контролює потоки інформації [2]. Аналіз мережевого дискурсу кризи (відстеження репостів, поширення хештегів у матеріалах онлайн-видань) за допомогою інструментів мережевого аналізу (наприклад, Minitab, Statistica тощо) уможливить розуміння ролі гібридних мереж. Дослідник отримує змогу візуалізувати, як інформаційні потоки від індивідуальних суб'єктів впливають на інституційні медіа, і навпаки.

Екстремальні кризові умови створюють ідеальне середовище для поширення дезінформації [10]. Алгоритми ранжування новин в онлайн-просторі часто надають перевагу емоційно-напруженому контенту, який поширюється швидше за сухі факти. Відстеження фейкових наративів (наприклад, російської дезінформації про перебіг бойових дій) за допомогою методів фактчекінгу та семантичного аналізу дозволяє виявити лінгвістичні шаблонні фрази «вірусного» тексту: використання категоричних тверджень, відсутність джерельної бази, апеляція до базових страхів тощо.

Вивчення специфіки української медіалінгвістики в кризах неможливе без точного кількісного інструментарію. Сучасний підхід вимагає застосування корпусного аналізу онлайн-текстів [1]. Створення власних корпусів (шляхом автоматизованого парсингу новинних матеріалів) та їх обробка у онлайн-програмах (наприклад, Sketch Engine, AntConc) дозволить виявляти статистично достовірні закономірності: частотність маркерів тривоги, зміну валентності ключових лексем, домінування певних граматичних форм та ін. Ретельна увага до мовного оформлення дозволяє також фіксувати процес очищення українського публіцистичного стилю від російських лексичних та синтаксичних кальок під впливом національної консолідації.

У кризових умовах цифрові дані найчастіше відображають статистику людських втрат, масштаби руйнувань, географію бойових дій чи динаміку вимушеного переміщення населення, що зумовлює застосування сучасної концепції журналістики даних, яку детально описав А. Говард [4]. У цьому контексті алгоритми виконують не лише функцію впорядкування інформації, а й стають повноцінним джерелом її дискурсивної інтерпретації. Застосування цієї концепції для вивчення висвітлення кризових подій онлайн-видань уможливило глибокий аналіз того, як різні дані формують суспільне уявлення про характер та масштаб події. Методологія передбачає з'ясувати, чи підсилюють вони маніпулятивний вплив один одного, чи, навпаки, зміщують акценти. У результаті завдяки цьому аналізу можна простежити механізми формування новітнього типу кризового дискурсу, у якому переконання аудиторії досягається не лише через емоційне слово, а й через числову та алгоритмічно-візуальну репрезентацію різного типу та формату даних про певний факт чи подію.

Сучасні професійні онлайн-медіа активно застосовують мультимодальні стратегії конструювання дискурсу, об'єднуючи текст, фото, аудіо, відео, інфографіку та просторову архітектуру сайту для посилення емоційного та когнітивного впливу. Ця практика ґрунтується на концепції мультимодальності, розробленій Г. Крессом і Т. ван Лівенон [5]. В умовах висвітлення гострих кризових подій онлайн-видання формують комплексний мультимодальний дискурс, де невербальні елементи (наприклад, репортажні фотографії з місця бойових дій, інфографіка економічних наслідків, тривожне кольорове маркування рубрик «Важливо/Терміново» тощо) не просто ілюструють подію, а конструюють самостійні емоційні та ідеологічні фрейми, посилюючи відчуття загрози. Практичне застосування цього підходу передбачає комплексний аналіз взаємодії візуального та текстового контенту в новинних повідомленнях. Використання методу мультимодального аналізу дасть змогу деконструювати механізми впливу та зрозуміти, як саме візуально-текстовий синтез посилює ефект кризового наративу на масову свідомість аудиторії.

Висновки. Отже, аналіз медіадискурсу кризових подій в онлайн-виданнях вимагає поліпарадигмального підходу. Поєднання традиційних теорій журналістики та масових комунікацій із методами критичного дискурс-аналізу та корпусної лінгвістики відкриває широкі перспективи для наукових розвідок. Застосування сучасних цифрових інструментів дозволяє перевірити та підтвердити теоретичні концепти на великих масивах емпіричних даних провідних українських онлайн-видань. Обрані базові концепції слугують надійним методологічним фундаментом для подальшого вивчення процесів моделювання кризової реальності в інформаційному суспільстві, а також для розробки критеріїв якості журналістського тексту та протидії маніпулятивним впливам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Baker P. Using Corpora in Discourse Analysis. London : Continuum, 2006. 198 p.
2. Castells M. The Rise of the Network Society. Oxford : Blackwell, 1996. 594 p.
3. Davison W. P. The Third-Person Effect in Communication. *Public Opinion Quarterly*. 1983. Vol. 47, No. 1. P. 1–15.
4. Howard, A. B. The art and science of data-driven journalism. Oxford : Reuters Institute for the Study of Journalism, 2014. 48 p.
5. Kress, G., & van Leeuwen, T. Multimodal discourse: the modes and media of contemporary communication. London : Arnold, 2001. 224 p.
6. McCombs M. E., Shaw D. L. The Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*. 1972. Vol. 36. P. 176–187.
7. Shoemaker P. J., Vos T. P. Gatekeeping Theory. New York : Routledge, 2009. 176 p.
8. Van Dijk T. A. Ideology: A Multidisciplinary Approach. London : Sage, 1998. 384 p.
9. Van Dijk T. A. News Analysis: Case Studies of international and National News in the Press (1st ed.). Routledge. 1988. 348 p.
10. Wardle C., Derakhshan H. Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking. Council of Europe, 2017. 109 p.